Medjunarodna konferencija
PROMENE TOKOM 1990-IH I DEMOGRAFSKA BUDUĆNOST BALKANA
Sarajevo, 10–13. maj 2000.

Četiri godine nakon konferencije *Pedeset godina demografskog razvitka Balkana*, održane u Solunu 1996. godine, u Sarajevu je upriličena druga balkanska demografska konferencija. Prva, solunska, je potvrdila postojanje značajnog interesa stručne javnosti, i to ne samo medju statističarima i demografima s područja Balkana, za izučavanje demografskih procesa na ovom području. Ujedno, ona je ukazala i na nedostajanje potrebnog znanja, ne samo o demografskim tendencijama prisutnim u drugoj polovini 20. veka, već možda još više na nedovoljno poznavanje aktulene demografske situacije i o posledicama koje su na demografske procese prouzrokovale korenite socio-ekonomske i političke promene u ogromnoj većini balkanskih zemalja, kao i ratna dogadjanja na području bivše SFRJ. Svesni brojnih pokrenutih pitanja bez dovoljno dorečenih odgovora, grupa demografa okupljenih u mrežu DemoBalk inicirala je održavanje druge balkanske konferencije koja je od 10. do 13. maja 2000. održana u Sarajevu. Pored DemoBalka, suorganizatori konferencije su bili Udruženje statističara Balkana, Medjunarodno udruženje demografa frankofona (AIDELF) i Evropski centar za statistiku i razvoj (CESD-communautaire), a uz značajnu finansijsku pomoć Francuskog nacionalnog demografskog instituta (INED) i nekih medjunarodnih organizacija (Eurostat, EFTA, CESD-communautaire).

Za razliku od solunske konferencije na kojoj su pitanja demografskog razvitka država Balkana u periodu posle Drugog svetskog rata uglavnom razmatrana sa statističkog aspekta, sarajevska konferencija je po konceptu i strukturi učesnika bila sveobuhvatnija, a njen program znatno ambiciozniji. Najbrojniji su bili statističari i demografi, ali je bilo zapaženo i prisustvo stručnjaka iz drugih naučnih disciplina (ekonomisti, sociolozi, geografi, istoričari, etnolozi itd), što je u svakom slučaju doprinelo bogatstvu i raznovrsnosti diskusija. Konferenciji je prisustvovalo oko 150 učesnika iz petnaestak zemlja, kao i predstavnici više medjunarodnih organizacija (UN, OEBS, EuroStat, EFTA, itd). Treba istaći da su ovog puta konferenciji prisustvovali učesnici iz svih balkanskih zemalja, što znači i iz onih bivših jugoslovenskih republika koje sebe više zvanično ne smatraju delom balkanskog prostora (Slovenija, Hrvatska). To, kao i činjenica da je kao mesto održavanja odredjeno Sarajevo, jasno pokazuje da se druga balkanska demografska konferencija odvijala u znatno povoljnijim političkim uslovima.

Uopšteno posmatrano, na konferenciji su dominirale dve osnovne teme. Prva se odnosila na demografski "bilans stanja" u poslednjoj deceniji 20. veka i koliko je on bio pod uticajem socio-ekonomskih i političkih promena, kao i kako su se one odrazile na tržište radne snage, sistem socijalne zaštite, ekonomski rast, razlike u regionalnom razvoju. Druga osnovna tema se ticala mogućih pravaca demografske budućnosti Balkana u prvoj polovini 21. veka.

Rad konferencije je bio organizovan u pet plenarnih sednica i dva okrugla stola. Prva, uvodna, sednica je bila posvećena upoznavanju sa osnovnim osobenostima Balkana, ali ne s demografskog aspekta, već s gledišta drugih disciplina (geografija, etnologija, istorija). U uvodnim referatima su sagledane konture regiona i to, pre svega, s geografskog i geopolitičkog aspekta, a ukazano je i na etnografske specifičnosti, sličnosti i razlike koje su prisutne na balkanskim prostorima.

Druga sednica je bila posvećena demografskim kretanjima tokom 1990-ih godina. To je svakako centralna sednica konferencije na kojoj je predstavljen najveći broj radova i koja je logično izazvala najveće interesovanje kako učesnika, tako i gostiju. U saopštenjima su za većinu balkanskih zemalja analizirane komponente prirodnog kretanja stanovništva i potvrdjen je značaj koji su političke i socio-ekonomske promene iz 1990-ih imale na tok i intenzitet promena. U pojedinim zemljama, pre svega u bivšim državama tzv. realnog socijalizma (Bugarska i Rumunija), značaj tih promena je takav da su one na prirodno kretanje stanovništva ostavile dublje posledice nego što je to, na primer, bio slučaj u nekim ratom pogodjenim zemljama sa teritorije bivše SFRJ (npr. Hrvatska i SR Jugoslavija). Što se tiče migracija, autori su podvukli da je poslednja decenija 20. veka period sa najintenzivnijom prostornom pokretljivošću u poslednjih nekoliko decenija. S tog aspekta, devedesete godine su bitne ne samo zbog intenzitetra migracionih kretanja (samo na teritoriji bivše SFRJ u migracijama je

učestvovalo više miliona ljudi), već i zbog, uglavnom, potpuno drugačijeg karaktera migracionih procesa i, s tim u vezi, savim izmenjene strukture migranata. Posebno zanimanje učesnika konferencije je izazvalo izlaganje profesorke Chantal Blayo sa Univerziteta u Bordou koja je iznela najvažnije rezultate velike demografske ankete koja je tokom 1999. i 2000. godine sprovedena na Kosovu. Pokazalo se da je interes za takvim istraživanjima ogroman, u prvom redu zbog želje da se sagledaju demografske posledice ratnih dogadjanja iz 1999. godine, ali i zbog, s jedne strane naglašenog političkog predznaka koji su demografska kretanja na tom području imala u poslednjih nekoliko decenija, a s druge strane velikog znaka pitanja koji se zbog problema bojkota od strane albanskog stanovništva uvek postavljao prilikom razmatranja zvaničnih statističkih podataka.

Treća sednica je bila posvećena socio-ekonomskim uslovima u 1990-im godinama. Najveći broj referata se odnosio na bitno drugačije funkcionisanje tržišta rada u bivšim socijalističkim zemljama Balkana i prisustvo ogromne nezaposlenosti, u razmerama koje do poslednje decenije 20. veka nisu bile zabeležene na ovim prostorima.

Osnovni cilj četvrte plenarne sednice je bio da se sagledaju demografske perspektive Balkana u prvim decenijama 21. veka. S tim u vezi u uvodnom izlaganju prof. Ghetaua su razmatrani rezultati i hipoteze najnovijih projekcija stanovništva balkanskih zemalja pripremeljene od strane Ujedinjenih nacija. U referatu je ukazano i na izmene u polaznim pretpostavkama u odnosu na ranije revizije, a koje su prihvaćene pod uticajem ostvarenih promena u demografskim kretanjima tokom 1990-ih godina. U nastavku su predstavnici pojedinih nacionalnih statističkih institucija (Bugarska, Makedonija, Rumunija i Jugoslavija) predstavili najnovije nacionalne projekcije stanovništva. Stiče se utisak da su u većini slučajeva autori projekcija prilikom postavljanja hipoteza bili pod velikim utiskom skorašnjih demografskih promena, tako da u narednih nekoliko decenija ne predvidjaju mogućnost bitnije rehabilitacije radjanja, odnosno značajnijeg produženja očekivanog trajanja života.

U okviru četvrte sednice organizovana je i diskusija o osnovnim problemima s kojima se sreću nacionalni statistički zavodi, o planovima za nova statistička istraživanja i mogućnostima regionalne i šire medjunarodne saradnje u domenu prikupljanja statističkih informacija. U diskusiji su učestvovali direktori nacionalnih statistika, predstavnici medjunarodnih statističkih organizacija i udruženja. I pored toga što je u većini balkanskih zemalja u toku značajna reorganizacija nacionalnih statistika i njihovo uskladjivanje sa medjunarodnim statističkim normama, što zahteva ogroman angažman ne samo od rukovodstva već i od kompletnog statističkog osoblja, i dalje se, uglavnom, kao najveći problem postavlja pitanje nedovoljnosti finansijskih sredstava.

Na kraju koferencije održan je i okrugli sto posvećen demografskim izazovima i budućim rizicima na području Balkana. Istaknuto je nekoliko pitanja medju kojima su dominirali problemi koji nastaju zbog intenziviranja procesa starenja koji će biti još više naglašen usled naglog pada fertiliteta do koga je došlo tokom 1990-ih, a bez izgleda da se u narednim godinama stanje u tom domenu bitnije poboljša. U diskusiji je ukazano i na značaj, u evropskim razmerama, jednog specifičnog problema, a to su snažno izražene suprotnosti u demografskom rastu po područjima, što će svakako otežavajuće uticati na proces ublažavanja medjunacionalnih tenzija, ali i zahtevati jasno iznijansirane mere u domenu regionalnog razvoja.

Mada konferencija verovatno nije u potpunosti ispunila sva očekivanja organizatora, opšti je utisak da je ona bila uspešna i u svakom slučaju korisna za sve koji se bave demografijom Balkana. Realno, od svih autora se nije mogao očekivati visok naučni i stručni nivo priloženih saopštenja. Medjutim, sama činjenica da su konferenciji prisustvovali učesnici iz svih balkanskih ili, kako je to sada oubičajno da se kaže – iz svih zemalja jugoistočne Evrope, predstavlja poseban kvalitet i pruža nadu da se ubuduće može očekivati još plodnija regionalna saradnja eksperata iz oblasti demografije i statistike.

Goran Penev